

sedan prövas (Goldmann 2001: 167-72). Om behovet av differentiering se särskilt Züm (2000).

Referenser

- Dahl, R. A., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven/London: Yale University Press.
- Dahlgren, P., 1995. *Television and the Public Sphere: Citizenship, Democracy and the Media*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE.
- Goldmann, K., 2001. *Transforming the European Nation-State: Dynamics of Internationalization*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE.
- Goldmann, K., Hannerz, U., och Westin, C., red, 2000. *Nationalism and Internationalism in the Post-Cold War Era*. London/New York: Routledge.
- Held, D.–McGraw, A., red., 2000. *The Global Transformations Reader*. Cambridge: Polity Press.
- Karlsson, C., 2001. *Democracy, Legitimacy and the European Union*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Price, M. E., 1995. *Television, the Public Sphere, and National Identity*. Oxford: Clarendon Press.
- Therborn, G., 2000. Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance. *International Sociology* 15, 151-179.
- Wæver, O., 1997. *Concepts of Security*. Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen.
- Züm, M., 2000. Democratic Governance Beyond the Nation-State. *European Journal of International Relations*, 6, 183-221.

KARIN BÄCKSTRAND: *What Can Nature Withstand? Science, Politics and Discourses in Transboundary Air Pollution Diplomacy*. Lund Political Studies 116. Department of Political Science. Lund University.

Under de senaste åren har ett flertal svenska akademiska avhandlingar i ämnet statskunskap analyserat internationella miljöförhandlingar. Per Larsson genomförde en studie om tillkomsten av LRTAP-regimen (Long-Range Transboundary Air Pollution) i Europa. Elisabeth Corell tog sig an förhandlingarna om ökenspridning och Berndt Brikell behandlade den framväxande diskursen i förhandlingarna om den internationella handeln med miljöfarligt avfall

(hazardous waste) (Larsson, 1996; Corell, 1999; Brikell, 2000). En återkommande fråga i dessa undersökningar är vilken roll som det internationella forskarsamhället spelat. Även i andra länder har denna problemställning uppmärksamats allt mer och gett upphov till en särskild analysinriktning, idéerna om så kallade *epistemic communities* som viktiga drivkrafter i de internationella miljöförhandlingarna (Haas, 1989). Dessa "kunskapssamfund" anses vara sammansatta av inflytelserika representanter för det internationella forskarsamhället men inbegriper också beslutsfattare från internationella organisationer och nationella förvaltningar.

Även Karin Bäckstrand (nedan kallad KB) behandlar i sin doktorsavhandling *What can nature withstand?* vetenskapens roll i, som hon uttrycker det, den "internationella diplomatin" rörande gränsoverskridande luftföroreningar. KB har en mer omvälvande ambition än Larsson, Corell och Brikell. Hon utmanar på ett genomtänkt och konstruktivt sätt vedertagna perspektiv på vetenskapens roll i det slag av policy-processer som hennes avhandling berör, internationella förhandlingar. KB:s undersökning är därför i stor utsträckning en intresseväckande uppgörelse med föreställningarna inte bara om "epistemic communities" utan egentligen om hela det traditionella sättet att se på hur internationella regimer växer fram.

Syften och ämnesval

Analysen i KB:s avhandling vägleds av en målhierarki (sid. 21). *Det övergripande syftet* anges vara att förbättra vår förståelse av vilken roll som den vetenskapliga expertisen (scientific expertize) spelar i internationella miljöförhandlingar. För att uppnå detta huvudsyfte formuleras två mer operativa sub-mål. Det ena beskrivs som *teoretiskt*: "to advance a discursive framework for analyzing the interplay between discourses, practices and actors and to combine this with a constructivist account of the science-politics interface" (sid 21). *Det empiriska målet* är "... to analyze the role of scientific expertize in the evolution of and consolidation of science-based policy discourses in transboundary air pollution diplomacy". Därtill kommer ytterliga-

re en uttalad intention, som dock åtminstone delvis glider litet utanför det övergripande syftet. Således kungör KB att undersökningen "... considers some work in green political thought that critically reflects upon the increased reliance on expert systems and regulatory science in environmental policy making". Avsnittet i avhandlingen där denna målsättning hanteras (kap. 8. *Ecological modernization: ecofeminism, reflexive modernization and postmodern cultural critique*) faller litet vid sidan av den övriga avhandlingen och hade därför mycket väl kunnat utelämnas.

En utgångspunkt för syftesbeskrivningen är den särställning som KB, med många andra, uppfattar att vetenskapen har i det internationella miljösamarbetet. KB:s formulering är att miljön till skillnad från exempelvis ekonomiska intressen inte kan företräda sig själv i förhandlingar och andra slag av policy-processer. Vetenskapen har därför axlat uppgiften att uppträda som ombudsman för miljön. Detta har präglat den allmänna uppläggningsen av internationella miljöförhandlingar, vilka därför kommit att influeras av en vetenskaplig ansats som inte på samma sätt utvecklats på andra sakområden. Det är angeläget att förstå vad den speciella vetenskapliga inriktningen innebär, vilka möjligheter och svårigheter som den representerar. Det är därför olyckligt, menar KB, att de vanligaste analysansatserna inte ställer de rätta frågorna.

KB:s kritik mot de traditionella IR-perspektiven är hård och bygger på en bred argumentation. Anmärkningarna hänför sig särskilt till tre teoribildningar avseende *regimbildning, internationella förhandlingar och "epistemic communities"*.

Teorierna om internationella regimer är, påpekar KB, ett utflöde av en bredare teoriströmning, den neoliberala institutionalismen vars grundläggande premisser de därför delar. Hit hör föreställningarna om den internationella anarkin, staten uppfattad som enhetlig aktör och en stark fokus på de mellanstatliga relationerna. KB ansluter sig till kritikerna av detta analysperspektiv. Detta är alltför statscentrerat och undantränger transnationella – icke-statliga – relationer mellan nationerna. Andra angreppspunkter rör den rationalistiska synen på hur regimer fun-

gerar. Framför allt ifrågasätter KB den grundläggande positivistiska epistemologin.

Också litteraturen om internationella miljöförhandlingar har enligt KB allvarliga begränsningar. Visserligen har en rad forskare påpekat vetenskapens speciella betydelse i miljöförhandlingarna. Men perspektivet är alltför snävt. Det antas att intressen representerar den avgörande drivande kraften i förhandlingsprocessen. Det tas inte hänsyn till hur miljöfrågornas egna inneboende egenskaper påverkar vad som händer i förhandlingen. Forskarna snarare än vetenskapen ställs i centrum, vilket beskär synfältet. Ett flertal förhandlingsforskare betonar att vetenskapspersoner huvudsakligen endast deltar i förhandlingsprocessens inlednings- respektive avslutningsskede. Detta är också en felaktig begränsning. Ambitionen måste vara att försöka förstå vetenskapens roll under hela förhandlingsförloppet. Den vetenskapliga kunskapen betraktas vanligen, menar KB, som ett slags "råämne" till de beslut – internationella överenskommelser – vilka byggs upp i förhandlingsprocessen. Men det klargörs inte hur detta råämne faktiskt används. Det behövs, menar KB, ett helt och hållet annorlunda synsätt, vilket analytiskt kan fånga in hur vetenskaplig kunskap faktiskt förs in i förhandlingsprocessen. Den politiska aspekten av den vetenskapliga bedömningen måste tydliggöras. Detta, hävdar KB, klarar inte den traditionella förhandlingsteorin.

Teorin om kunskapssamfundet (epistemic communities) utgör, vidgår KB, ett steg i rätt riktning när det gäller att komma till rätta med den neoliberal institutionalismens tillkortakommanden vad avser förklaringar av vetenskapens roll i internationella förhandlingar. Ett kunskapssamfund kan driva på en förhandling genom att påvisa kritiska orsakssammanhang (t ex "utsläpp av vissa partiklar ger skadliga miljöeffekter"). Det kan definiera intressen i termer av kunskap ("de skadliga utsläppen måste begränsas därför att ..."). Framför allt är kunskapssamfundet det instrument för inläring i såväl nationella som internationella organisationer som saknas i regim- och förhandlingslitteraturen. Icke desto mindre är även idén om kunskapssamfund otillräcklig för att klargöra vetenskapens roll i förhandlingar. En svaghet är att det

snarare är forskarna som individer, och inte vetenskapen, som ställs i centrum. Ett annat problem är att uppbyggnaden av vetenskaplig konsensus särskiljs från de processer, bl a internationella förhandlingar, där miljöpolitiken utformas.

KB:s sammanfattande slutsats från utvärderingen av litteraturen om regimer, förhandlingar och internationella kunskapssamfund, är att denna inte utgör en godtagbar grund för en utvärdering av förhållandet mellan vetenskaplig kunskap och internationella förhandlingar. Nya infallsvinklar och perspektiv måste prövas, vilket är avsikten med KB:s forskningsstrategi.

Forskningsstrategin

Utgångspunkten för forskningsstrategin i *What can nature withstand?* är en strävan att undvika de största svagheterna i hur den traditionella litteraturen om regimer, förhandlingar och kunskapssamfund ser på förhållandet mellan vetenskap och politikutformning. Detta innebär framför allt (1.) att undvika att uppfatta vetenskap som varande monolitisk; (2) att kunna fånga in det komplicerade samspelet mellan vetenskap och politik (3) att avvisa den traditionella uppfattningen att det endast är vetenskaplig konsensus som kan påverka politiken; (4) att undvika den aktörsorienterade ontologi som kännetecknar litteraturen om regimer och kunskapssamfund; att således skifta fokus från forskare till vetenskap.

KB:s forskningsstrategiska lösning är en diskursanalys i post-positivistisk anda. I enlighet med Hajers definition ser KB en diskurs som "... a specific ensemble of ideas, concepts and categorizations that are reproduced and transformed into particular practices and through which meaning is given to the physical and social realities" (Hajer, 1995). Med hjälp av detta perspektiv kan analysens fokus flyttas från aktörerna till det KB kallar "ramverk med mening" (frameworks of meaning). Diskursanalysen tillhandahåller ett synsätt på makt och inflytande som inte är kopplat till aktörer och deras manipulationer. Makten finns i diskursen eftersom den påverkar människors sätt att tänka, deras beteende och ytterst också deras identitet. Dis-

kursanalysen undviker den missvisande uppställning som den traditionella IR-teorin gör mellan å ena sidan idéer, trossatser och kunskap och å andra sidan resursbaserad makt och intressen.

KB beskriver sin undersökning som en explorativ fallstudie. Det empiriska fallet är förhandlingarna rörande gränsöverskridande luftföroreningar i Europa. När dessa en gång inleddes vid mitten av 1970-talet berördes endast svaveldioxid. Därefter har agendan stegvis vidgats och blivit allt mer komplicerad. KB behandlar särskilt förhandlingarna om 1999 års Göteborgsprotokoll, som förutom svavlet gällde tre andra grupper av pollutanter, ammoniak, kväveoxider och flyktiga organiska föreningar, s k VOCs (volatile organic compounds) och deras olika typer av skadliga effekter; försurning, övergödning, hälsoproblem, korrosion och skördeförluster. KB menar att det studerade fallet kan tjänstgöra som en metafor för att förstå en rad liknande fall. Grundmetodiken i fallstudien är att låta analysen återkommande röra sig fram och tillbaka mellan den övergripande teoridiskussionen och den empiriska undersökningen. Detta tillvägagångssätt kan inte användas för att pröva hypoteser, vilket ju inte heller är KB:s avsikt. Syftet är i stället att "... advance an informed argument for why certain theoretical approaches are more adequate in answering the research problem".

En grundläggande och innovativ byggsten i KB:s analyschema är hennes teoretiska analys som strävar efter att avveckla synen på vetenskap som varande monolitisk. Nyckeln till denna ansats är hennes till svenska svåröversättliga begrepp "regulatory science"; *reglerande vetenskap*. Detta hänför sig till en innovativ hypotes om sambanden mellan vetenskap och policy. Hypotesen tar avstånd från det hävdvunna sättet att se vetenskap och policy som två separata sfärer. *Reglerande vetenskap* utvecklas i en zon vilken täcker en del av bägge dessa sfärer, policy respektive vetenskap, som i detta sammanhang kan vara såväl grundforskning som tillämpad forskning. Reglerande vetenskap skapas genom aktiviteter vilka är gemensamma för forskare och beslutsfattare.

Undersökningens genomförande och resultat

Den gedigna redogörelsen för syften, teoretiska utgångspunkter, forskningsstrategin, metoder och källmaterial kräver i det närmaste ett hundra sidor text. Fallstudien inleds med en kompetent men samtidigt lättläst beskrivning av de olika luftföroreningar som är föremål för de förhandlingar som avhandlingen undersöker. Därefter behandlas undersökningens centrala fråga, nämligen hur det faktiska mötet gick till mellan å ena sidan vetenskap och å andra sidan "policy makers" och diplomater i förhandlingarna om 1999 års Göteborgskonvention. Särskilt uppmärksammar KB den integrerade datamodell som faktiskt användes i förhandlingarna, den s k RAINS-modellen (Regional Acidification Information Simulation). Denna är uppbyggd kring fyra moduler var och en med sin särskilda funktion: Att mäta utsläpp; att hantera bekämpningskostnader; att kartlägga spridningen av utsläpp i atmosfären och, slutligen, att mäta jordens känslighet för nedfall av utsläpp. För att uppskatta denna intuitiva bedömning hade i förhandlingarna utvecklats ett vetenskapligt förhållningssätt som inbegrep en konkret mätansats, nämligen användningen av kritiska påfrestningar (critical loads). Grundningen med *kritiska påfrestningar* är "... a quantitative estimate of an exposure to one or more pollutants below which significant harmful effects on specified elements of the ecosystem will not occur according to present knowledge" (sid 131).

Kritiska påfrestningar utgör i avhandlingen korsvägen där det mest analyserade mötet mellan vetenskap och policy-process – förhandlingar – äger rum. En central del av undersökningen är analysen av de olika konkurrerande diskurser som växer fram om de *kritiska påfrestningarna*. De uppfattas som tröskelvärden för nedfall, som riskbedömningar eller som kostnads-/effektivitetsmått på motåtgärder. Den stora empiriska analysen i avhandlingen behandlar hur de integrerade mätningarna och diskurserna om *kritiska påfrestningar* växer fram, kommer till användning och får effekt i de tekniskt mycket komplicerade förhandlingarna om Göteborgsprotokollet.

Avhandlingen har en spännande ansats, är systematiskt genomförd och bygger på en omsorgsfull analys. Intressanta resultat grävs fram som utgör om inte slutgiltiga svar, så dock väl underbyggda kommentarer, till de frågor som ingår i syftbeskrivningen. När läsaren slutgiltigt stänger boken har denne fått djupare insikter och nya idéer om vetenskapens roll i policy-processer. Han eller hon har antagligen också fått nya kunskaper om luftföroreningar, hur dessa bedöms och motverkas samt en detaljerad bild av det internationella spelet bakom tillkomsten av 1999 års Göteborgsprotokoll.

KB visar att diskursanalys i ett konstruktivistiskt perspektiv är ett ändamålsenligt sätt att genomlysna utvecklingen av en internationell förhandling. Detta gäller särskilt när komplicerade miljöfrågor finns på agendan. Mycket av det som sker i förhandlingen kan ses som en kamp mellan konkurrerande diskurser. KB:s användning av diskursanalys i kombination med hennes begrepp *reglerande vetenskap* (regulative science) har öppnat nya dörrar, gett nya perspektiv på vetenskapens roll i internationella förhandlingar. Detta gäller särskilt rollspelet mellan de diskursagenter (discursive agents) – kunskapsproducenterna, kunskapsförmedlarna, kunskapsöverättarna och kunskapsförsäljarna – som medverkade i konstruktionerna av diskurserna rörande *kritiska påfrestningar* (critical loads). KB har rätt när hon hävdar att diskursanalysen har kunnat öppna "analysfönster" som förblivit stängda i traditionellt upplagda regimstudier eller undersökningar av kunskapsfund, epistemic communities.

En stor styrka med KB:s analys är att den skärper i djupet av mycket komplicerade frågor, inte minst utvecklingen och tillämpningen i förhandlingsprocessen av den integrerade dataanalysen av luftföroreningarna och deras konsekvenser samt användningen av instrumentet *kritiska påfrestningar* (critical loads). Fokuseringen på *kritiska påfrestningar* möjliggör en detaljgranskning som i sin tur ger skärpa åt analysen av den övergripande frågan om sambandet mellan vetenskap och politik. Diskursanalysen framstår som ett utmärkt verktyg för att få överblick av den stora komplexiteten i en internationell miljöförhandling.

Diskursanalysens begränsningar

KB tar avstånd från de neoliberala tankegångarna om regimbildning därför att de representerar ett alltför snävt perspektiv. Traditionella föreställningar om intressedriven, resursbaserad aktörsmakt skjuts åt sidan eftersom de leder till missvisande resultat. Emellertid är KB:s makt-postulat kostsamt, eftersom det eliminerar en av förhandlingsprocessens centrala aspekter, konfliktlösning och värdefördelning. I praktiken innebär detta att KB koncentrerar analysen till förhandlingens andra grundläggande dimension, problemlösning och samarbete. En sådan uppdelning är förstås legitim men skapar problem eftersom samarbete och konfliktlösning är så nära kopplade till varandra.

Ett klargörande exempel rör hur innebörden av det i avhandlingen centrala begreppet *kritiska påfrestningar* (critical loads) ska tolkas. *Kritiska påfrestningar* utgör en utmärkt illustration på vad *reglerande vetenskap* (regulative science) innebär. Däremot blir analysen av vilken funktion *kritiska påfrestningar* haft i förhandlingarna om luftföroreningar i Europa förhållandevis allmän och oskarp. Ett utnyttjande av förhandlings- respektive regimteori i kombination med traditionella föreställningar om aktörsmakt hade kunnat precisera och skärpa analysen.

KB:s referenser till förhandlingsteorin är så allmänna att de ger mycket begränsat analytiskt stöd. Hon skiljer endast mellan två faser i den studerade regimbildningsprocessen; *för-förhandlingarna* (prenegotiations) respektive *själva förhandlingarna*, vilka är kopplade till Göteborgskonferensen. Ett mer utvecklat processperspektiv hade kunnat hjälpa till att precisera på vilket sätt, och med vilka operativa syften, som argument, information och vetenskaplig kunskap hanteras under förhandlingens olika utvecklingsstadier. En vanlig processmodell skiljer mellan *för-förhandlingar* (överenskommelse att starta överläggningar), *agendans fastställande* (vilka frågor och hur de ska beskrivas), *fastställande av förhandlingsformler* (hur förhandlingarna mot en slutöverenskommelse ska bedrivas), *förhandlingar om detaljer* (tillämpning av förhandlingsformeln) samt den slutgiltiga *överenskommelsen*.

Sett i ett förhandlingsperspektiv hade det varit naturligt att koppla ihop begreppet – eller diskursen om – *kritisk belastning* med konstruktionen av en *formel* i de förhandlingar som ledde fram till Göteborgsprotokollen. Därmed hade det blivit naturligt att söka relatera *kritisk belastning*, RAINS-modellen och andra byggstenar i förhandlingsformeln till förhandlingsstrategier betingade av enskilda aktörers intressen och makt, inkl deras innehav av vetenskaplig kunskap, eller deras förmåga att producera sådant vetande. Vad ville t ex ledande stater i förhandlingen att formeln skulle utträta? KB:s diskursanalys ger tydliga indikationer. Ett intressant resonemang som KB för handlar exempelvis om att *kritisk belastning* innebär en övergång från relativa (en viss procentsats) till absoluta (så mycket marken tål) målsättningar för begränsningar av utsläpp av miljöfarliga substanser. Denna förändring kan ses som ett strategiskifte som skapar nya kriterier för omfattningen av de totala utsläpps begränsningar som skulle fastställas i förhandlingarna, liksom för fördelningen av dessa mellan parterna. KB:s egen diskursanalys antyder – trots att detta tema inte utvecklas – att de aktörer – stater – som deltog i diskussionen om förhandlingsformeln hade intresse av att denna utvecklades i viss riktning och utförde vissa funktioner samt att olika meningar förekom i detta hänseende. Dessutom indikerar diskuragenternas rollspel att de vetenskapspersoner som utvecklade begreppet *kritisk belastning*, och andra delar av förhandlingsformeln, återkommande fick godkännande eller instruktioner från vissa staters representanter i förhandlingen. Det är därför troligt att en analys i ett förhandlingsperspektiv med fokus på aktörer, deras intressen och deras handlingsförmåga – deras maktbas – i den aktuella kontexten hade kunnat fördjupa och nyansera de resultat som diskursanalysen genererat.

Även regimteori hade kunnat användas på liknande sätt som ett komplement till diskursanalysen. Forskare som studerar internationella regimer brukar i allmänhet koncentrera uppmärksamheten på ett av dess byggelement, de formella *reglerna* som fastslås i internationella avtal. En regim har emellertid också andra komponenter nämligen informella regler – normer –

(norms) och en kunskapsbas (principles/consensual knowledge) (Krasner, 1983). Normer och kunskapsbas kan stärka en regim genom att ge legitimitet och förståelse för dess bindande regler. Men såväl normer som kunskapsbas kan också påverka aktörernas handlande helt autonomt. Vad beträffar normerna använder folkrättsjuristerna begreppet "soft law" för att täcka in denna möjlighet. KB:s egen diskursanalys argumenterar för att kunskap (regime principles) kan fungera som en pådrivande kraft i en förhandling, men utan att pröva olika tänkbara förklaringar.

En intressant frågeställning är t ex på vilket sätt den komplicerade förhandlingslösningen i 1999 års Göteborgsprotokoll betingades av den stegvisa utbyggnaden och institutionaliseringen som tidigare skett av kunskaper om luftföroreningar och hur de ska kunna mätas inom ramen för en expanderande LRTAP-regim. Den problemlösning som ägde rum inom ramen för själva förhandlingarna om Göteborgsprotokollen var i en mening avgörande för att dessa avtal skulle kunna accepteras. Men en annan fråga av avgörande praktisk betydelse för kommande förhandlingar om miljöfrågor med många dimensioner är i vilken utsträckning som komplicerade förhandlingslösningar förutsätter att grundläggande kunskapspremissor stegvis institutionaliseras i en regim. När det gäller luftföroreningarna i Europa finns tydliga indikationer på en sådan stegvis utveckling från LRTAP-Konventionen från 1979 till Göteborgsprotokollen 20 år senare; EMEP-Protokollet 1984, Svavel-protokollet från 1985, Kväve-Protokollet 1988, VOC-Protokollet 1991 och det andra Svavel-Protokollet 1994. Min avsikt är här inte att göra en bedömning av dessa avtal. Poängen i mitt resonemang är att en analysansats som KB avsettligt, men kanske onödigt, avstår ifrån är att använda regimteori, i detta fall särskilt med avseende på kunskapskomponenten, för att utvärdera betydelsen och inflytandet av *en diskurs* under olika utvecklingsstadier.

Kort slutreflektion

KB:s avhandling aktualiserar frågan hur teoretisk konsekvens ska avvägas mot pragmatism och praktisk ändamålsenlighet när teoretiska an-

satser bedöms. KB:s avhandling prioriterar teoretisk konsekvens, vilket representerar dess grundläggande styrka. Utifrån de teoretiska ställningstaganden som KB gör i inledningen av undersökningen är det följdriktigt att traditionell kunskap om t ex förhandlingar, aktörsfaktorer eller internationella regimer inte ska beaktas. Frågan är emellertid om ett kategoriskt val hade behövt göras mellan KB:s egen konstruktivistiska diskursanalys och teorielement från neo-realistiska och neo-liberala tankeskolor. Det kan hävdas att diskursanalysen huvudsakligen genererar en beskrivning av utvecklingen i den studerade förhandlingsprocessen som behöver kompletteras med ytterligare förklaringar. Intressedriven resursmakt, förhandlingsdynamik och regimbildning utgör rubriker på sådana "middle-range" teoriblock som kunnat ge ledning för, eller åtminstone inspiration till, kompletterande förklaringar. Tag exempelvis den komplicerade maktfrågan. Den grundläggande tesen i den konstruktivistiska analysen att diskursen styr aktörerna och inte tvärtom borde inte behöva utesluta en pragmatiskt genomförd kompletterande undersökning för att empiriskt pröva vilka aktörer som sökt att styra uppbyggnaden av diskursen för att främja sina intressen i den internationella förhandlingen.

Gunnar Sjöstedt

Referenser

- Brikell, B, 2000. *Negotiating the International Waste Trade. A Discourse Analysis*. Örebro: Örebro Studies in Political Science 2.
- Corell, E, 1999. *The negotiable desert: expert knowledge in the negotiations of the Convention to Combat Desertification*. Linköping: Linköping Studies in Arts and Science 191.
- Haas, P, 1989. *Saving the Mediterranean*. New York: Columbia University Press.
- Hajer, M, 1995. *The politics of environmental discourse. Ecological modernization and the policy process*. London: Oxford University Press.
- Larsson, P, 1996. *Regimförhandlingar på miljöområdet. En studie av förhandlingarna om LRTAP-konventionen*. Lund: Lund Political Studies 93.
- Krasner, S, 1983. (editor). *International Regimes*. Ithaca (N.Y.): Cornell University Press.